

POLITICAL SCIENCES

Гендерна рівність як складова демократичного розвитку українського суспільства

О. Ю. Кашаба, І. В. Щербина

Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків
Corresponding author. E-mail: olga.kashaba@ukr.net, shcheririna63@gmail.com

Paper received 22.05.18; Accepted for publication 30.05.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-169VI28-01>

Анотація. У статті висвітлюється питання гендерної паритетності. Гендерна рівність визначається як процес справедливого ставлення до жінок і чоловіків; одна з важливих ознак правової держави; показник рівня розвиненості відкритого суспільства; умова розквіту і розвитку демократії. Гендерна паритетність сприяє формуванню нової, сучасної ідеології рівності і містить у собі такі компоненти: гендерна рівність розглядається як інтегральна частина всіх політик, програм та проєктів; досягнення гендерної рівності вимагає визнання того, що мають бути враховані специфічні інтереси жінок і чоловіків під час формування політик, упровадження програм та проєктів; досягнення гендерної рівності означає, що рівні права і можливості мають забезпечуватися незалежно від статі; доступ жінок до прийняття рішень на всіх рівнях є центральним питанням у досягненні гендерної рівності; для досягнення гендерної рівності важливо забезпечити рівну участь чоловіків і жінок як рівноправних суб'єктів в економічних, соціальних та культуротворчих процесах; гендерної рівності можна досягти через партнерство між жінками і чоловіками на основі принципів паритетної демократії.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, гендерна паритетність.

Україна на рубежі XX – XXI ст. переживає активні суспільні та політичні трансформації, які впливають на зміну усталених норм у соціумі, ідеологічних конструкцій та способу життєдіяльності. Ці процеси сприяють виникненню нових теорій, напрямків, формують сучасну парадигму знання.

Одним із таких напрямків стала теорія гендеру. Гендерна проблематика з'явилась у вітчизняних соціогуманітарних студіях на початку 90-х років XX ст. і набула вибухоподібного поширення та розвитку, оскільки апелювала до гострих питань соціальної та політичної рівності між статями.

Гендер, гендерний паритет, питання нерівності жінок та чоловіків досить широко відображені в сучасній юридичній, соціологічній, історичній, філософській, політичній, психологічній та економічній літературі. Деякі аспекти вказаної проблематики були предметом дослідження таких зарубіжних учених, як: І. Гофман, Е. Джонг, Н. Пушкарьова, Г. Рубін, Д. Скотт, Дж. Хубер та інші.

У вітчизняній науці також є певні напрацювання щодо розкриття поняття, витоків і ролі принципів гендерної рівності. Українські вчені Т. Гаман, Н. Грицяк, О. Дашковська, О. Кікінеджи, О. Кулачек, Т. Курига, К. Левченко, Л. Пампуха, М. Пірен, С. Плахотнюк, М. Попова, О. Ярош та інші досліджують широкий спектр вказаної проблематики.

Жвавий суспільний та науковий дискурс визначив евристичний потенціал теорії гендеру, актуальність, затребуваність та перспективність досліджень даної теми. Розпочавшись з поодиноких розробок спеціальних курсів з локальних гендерних проблем, з нечисленних наукових розвідок в галузі гендеру, в подальшому цей напрямок викликав хвилю зацікавленості у науковому співтоваристві. Це, у свою чергу, сприяло формуванню сучасного осмислення та легітимації гендерних відносин, виробленню державної програми

з даного питання, запровадженню інституційного механізму забезпечення гендерної паритетності.

Але в той же час, незважаючи на зростання популярності гендерної тематики у світі, в Україні вона залишається маргінальним сегментом наукових досліджень і потребує особливої уваги.

Отже, актуальність теми зумовлена особливостями нинішнього етапу у розвитку українського суспільства, зосередження уваги навколо системних соціально-політичних перетворень та входження нашої держави до європейської спільноти як рівноправного партнера. А одним із ключових напрямків забезпечення демократичного поступу України на принципах євроінтеграційних цінностей є впровадження гендерної рівності в усі сфери суспільного життя, оскільки Україна як європейська держава ставить своїм завданням не лише забезпечення успішних соціально-політичних та соціально-економічних реформ, але й досягнення нової якості життя, гармонізації суспільних відносин.

Мета нашого дослідження – провести аналіз сутності гендерної рівності, визначити складові гендерної паритетності та її ролі на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Успішне впровадження і регулювання гендерних відносин у сучасному житті передбачає утвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві загалом, так і різних його інституціях зокрема. Це, насамперед, недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень (у першу чергу, у сфері політики та загалом на ринку праці), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, унеможливлення проявів гендерного насильства тощо.

Гендерна рівність – це не політична самоціль, а передумови для стабільного демократичного розвитку, ефективного державного управління, подолання бідності. Гендерного реформування потребує кожна сфе-

ра нашого життя – від промисловості та сільського господарства до державного управління, охорони здоров'я, екології, системи освіти, будівництва чи транспорту. Виходячи з цього, утвердження гендерної рівності не повинна зводитися лише до питань захисту прав жінок. Ця проблема мусить комплексно охоплювати права людини. Адже, у сфері гендерної рівності неможливо досягнути певних результатів, якщо не буде враховано статус і можливості обох статей. Таким чином, гендерна рівність – це рівноправний статус жінки та чоловіка, рівні можливості брати однакову участь у всіх сферах суспільно-політичного життя, рівні умови для реалізації.

Актуальність гендерних перетворень в Україні зумовлена як міжнародними зобов'язаннями держави, так і її внутрішніми потребами. Сьогодні перед нашою державою поставило завдання – побудувати гендернозбалансоване суспільство, а у перспективі – паритетну демократію. Це є важливою умовою для входження України до Євросоюзу. Саме тому, українська держава ратифікувала низку документів, які визначають і гарантують рівність прав і свобод людини й громадянина незалежно від статі: Рекомендації Спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Жінки в 2000 році: рівність між чоловіками і жінками, розвиток миру у XXI ст.», Декларація тисячоліття ООН, у якій глави 189 держав і урядів визнали свою колективну відповідальність за підтримку людської гідності, рівноправності, Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». Наприкінці 2016 року в Україні була ініційована кампанія по ратифікації Конвенції Ради Європи про попередження і боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством (Стамбульська конвенція) тощо. Підписання цих документів зобов'язують нашу державу виконувати рекомендації міжнародних організацій та суттєво змінювати принципи організації державного і політичного управління, визначити для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики.

На національному рівні запровадити стандарти рівності чоловіків та жінок дозволяють Конституція України, Кодекс законів про працю України, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року та інші законодавчі акти. Ці важливі документи склалися з урахуванням кращого європейського досвіду, в основу якого покладені принципи гендерної рівноваги та гендерної демократії.

Варто зазначити, що Державна програма забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків була розроблена не лише з орієнтацією на європейську модель, але й з урахуванням особливостей українського суспільства. Вона спирається на Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.). Цим документом визначено основні напрями гендерної політики в українському суспільстві, зокрема забезпечення паритетного становища чоловіків та жінок у всіх сферах життєдіяльності, ліквідація всіх форм дискримінації. Гендерна рівність у Законі розглядається як «рівний правовий статус жінок та чоловіків і рівні можливості для його

реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [1, с.561]. Отже, Програма передбачає врахування особливостей обох статей на необхідність залучення до процесу гендерних перетворень як жінок, так і чоловіків. Більше того, вона є відображенням поступового руху суспільства і влади від теоретичного сприйняття і осмислення гендерних проблем до їх визнання та розроблення конкретних механізмів державної політики.

У той самий час упровадження принципів гендерної рівності в усі сфери життя українського суспільства передбачає об'єктивну оцінку існуючого стану справ і розроблення стратегії, яка враховувала б особливості економічного, соціального та духовного розвитку як держави у цілому, так і окремих регіонів та окремих соціальних груп. Адже прийняття закону чи програми і визнання існуючої гендерної нерівності саме по собі не забезпечить готовності чоловіків та жінок у своєму повсякденному житті керуватися закладеними у зазначених документах принципами та вимогами. Особливістю ситуації є і те, що на рівні пересічних громадян більшість проблем, які насправді мають гендерні корені та ознаки, такими не сприймаються та ще й супроводжуються додатковими емоційними складовими, що спотворюють їх сприйняття або ж зводять у рамки звичайних стереотипів.

Водночас уже існуючі соціально-економічні результати нерівності посилюються через укорінення різноманітних форм дискримінації. Основними проявами цього явища залишаються: безробіття серед жінок, як приховане, так і зареєстроване, вище ніж у чоловіків; заробітна плата жінок складає 72,5% від заробітної плати чоловіків; жінки здебільшого працюють у таких сферах (освіта, медицина, соціальна сфера тощо), де заробітна плата значно нижче, ніж у середньому по народному господарству, що призводить до зростання економічної нерівності чоловіків і жінок; при цьому серед працівників з вищою освітою жінки складають 56%; жінка працює на 4-6 годин більше, ніж чоловік, праця в домашньому господарстві не враховується в пенсійних схемах; жінки, які мають дітей та перебували в декретній відпустці, стають неконкурентноспроможними на ринку праці; жінки складають абсолютну більшість трудових мігрантів з України; жінки більше потерпають від домашнього насильства; жінки практично не представлені на вищих щаблях влади та управління, хоча складають більший відсоток населення України [2, с.22].

Не дивлячись на законодавче регулювання доступу жінок до «великої» політики залишається незадовільним. У законодавчому органі української влади жінки становлять лише 12%. Не на багато краща ситуація із доступом до керівних посад у органах виконавчої влади, місцевого самоврядування чи керівних структур великих державних чи приватних компаній.

Ця аналітика вимагає розробку та застосування фахових механізмів надання доступу жінок до вищих щаблів влади, керівних посад в органи місцевого самоврядування, в керівні структури великих компаній тощо. Серед найбільш ефективних механізмів у світі загалом та в країнах Європейського Союзу зокрема вважаються гендерні квоти. В Україні гендерні квоти

передбачаються на декларативному рівні, зокрема як «позитивні дії» у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», чи як поправка до Закону України «Про політичні партії», яка у зв'язку із відсутністю фахових механізмів прийняття квоти і контролю за її виконанням, не дала очікуваних результатів на виборах 2014 року [3, с. 6].

Позбутися декларативності та формальності у втіленні принципу гендерної рівності дозволяє збалансована гендерна політика держави. Дослідниця гендерної політики Н. Грицяк визначає її як дії органів державної влади з вирішення проблем забезпечення гендерної рівності в суспільстві, а саме, забезпечення: однакового суспільного статусу чоловіків і жінок; однакових умов реалізації прав людини для чоловіків і жінок; однакових можливостей використання соціальних і економічних ресурсів для чоловіків і жінок; однакових можливостей для чоловіків і жінок робити свій внесок у національний, політичний, соціальний, економічний, культурний розвиток; рівного права для чоловіків і жінок мати однакову користь від результатів їх діяльності [4]. Таким чином, гендерна політика виробляє підвалини для формування і запровадження гендерної паритетності. Остання, в свою чергу, сприяє формуванню нової, сучасної ідеології рівності і містить у собі такі компоненти: гендерна рівність розглядається як інтегральна частина всіх політик, програм та проектів; досягнення гендерної рівності вимагає визнання того, що мають бути враховані специфічні інтереси жінок і чоловіків під час формування політик, запровадження програм та проектів; досягнення гендерної рівності означає, що рівні права і можливості мають забезпечуватися незалежно від статі; доступ жінок до прийняття рішень на всіх рівнях є центральним питанням у досягненні гендерної рівності; для досягнення гендерної рівності важливо забезпечити рівну участь чоловіків і жінок як рівноправних суб'єктів в економічних, соціальних та культуротворчих процесах; гендерної рівності можна досягти через

партнерство між жінками і чоловіками на основі принципів паритетної демократії.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зазначити, що Україна має цілу низку проблем у вирішенні питань гендерної рівності. Незважаючи на приєднання до міжнародних угод та ухвалення національного законодавства про рівні права і можливості жінок і чоловіків, спостерігається брак політичної волі щодо реалізації гендерних перетворень на рівні керівників законодавчого і виконавчих органів та на рівні місцевої влади. Дуже низьким є рівень представленості жінок у суспільному та політичному житті. Як наслідок, жінки мають обмежені можливості впливати на прийняття рішень, що стосуються їхнього життя, життя їхніх громад та всієї країни. Значною проблемою є стійкість стереотипів щодо розподілу ролей чоловіків і жінок у суспільстві та сім'ї. Ці стереотипи поширюються через два найпотужніших канали – систему освіти та ЗМІ. Актуальним є збереження високого рівня гендерної сегрегації (горизонтальної та вертикальної) на ринку праці. Важливою проблемою є недостатня правова обізнаність громадян з питань гендерної дискримінації. Часто вони не можуть діагностувати прояви гендерної дискримінації у сімейному житті (у т.ч. випадки насильства), на роботі та у суспільстві.

Саме тому, особливого значення набуває повсякденна робота щодо поширення гендерних знань, запровадження в життя принципів гендерної рівності та формування нових стандартів і традицій поведінки, які б закріплювали ці принципи на рівні прийнятих і звичайних кроків, незалежно від того, в якій сфері ця поведінка проявляється – в економіці, політиці, в інформаційному просторі, у педагогічному процесі чи у повсякденному спілкуванні, у сімейному житті, побуті. Ця складова у забезпечення гендерної рівності є не менш важливою, ніж робота на державному рівні, оскільки також вимагає реалізації цілого комплексу механізмів, включаючи гендерний аналіз, гендерні підходи і гендерну чутливість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» // Відомості ВР України. – 2005. – № 52.
2. Гаман Т.В., Курига Т.В. Гендерна паритетність в місцевих органах виконавчої влади [Текст] / Т.В. Гаман, Т.В. Курига // Університетські наукові записки. – 2011. – № 2 (38). – С. 417 – 424.
3. Марценюк Т. Жінки в українській політиці: виклики і перспективи змін [Текст] / Т. Марценюк. – МЦПД, 2015. – 36с.
4. Грицяк Н.В. Гендерний підхід у теорії та практиці державного управління [Електронний ресурс] / Н. В. Грицяк // Вісник державної служби України. – 2003. – № 4. – Режим доступу: [http://www.guds.gov.ua/document/42207?jsessionid=38FBAIE58668E1E9C4F90821D4564F9/4_2003_gruc`ak.doc](http://www.guds.gov.ua/document/42207?jsessionid=38FBAIE58668E1E9C4F90821D4564F9/4_2003_gruc`ak.doc)
5. Дашковська О.Р. Принцип гендерної рівності: поняття, витоки і роль на сучасному етапі розвитку суспільства [Текст] / О.Р. Дашковська // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 20 – 23.
6. Гендерні аспекти державної служби [Текст]: [монограф.] / [М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька]; за заг. ред. Б. Кравченко. – К.: Основа, 2002. – 335с.
7. Плахотнюк С.С. Проблеми практичної реалізації в Україні законодавства про гендерну рівність [Електронний ресурс] / С.С. Плахотнюк // Електронне наукове видання матеріалів конференції: VIII МНПК «Гуманізм та освіта». – 2006. – Режим доступу: <http://cjunf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06psspgpr.php>

REFERENCES

1. Law of Ukraine "On ensuring equal rights and opportunities for women and men" // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2005. - No. 52.
2. Haman T, Kuryha T. Gender parity in local executive bodies [Text] / T. Haman, T. Kuryha // University research note. - 2011. - № 2 (38). - S. 417 - 424.
3. Martsenyuk T. Women in Ukrainian politics: challenges and prospects for change [Text] / T. Martsenyuk. - ICPS, 2015. - 36s.
4. Hrytsiak N. The gender approach in the theory and practice of management [electronic resource] / N. Hrytsiak // Herald of Civil Service of Ukraine. - 2003. - № 4. - Access: <http://cjunf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06psspgpr.php>

- [http://www.guds.gov.ua/document/42207;jsessionid=38FBAIE58668E1E9C4F90821D4564F9;4_2003_gruc`ak.doc](http://www.guds.gov.ua/document/42207;jsessionid=38FBAIE58668E1E9C4F90821D4564F9;4_2003_gruc`ak.doc)
5. Dashkovska O. The principle of gender equality: concepts, sources and role in modern society [Text] / O. Dashkovska // Analytical Comparative Law. - 2014. - № 5. - P. 20 - 23.
  6. Gender aspects of public service [Text]: [monographs.] / [M. Pyrene, Hrytsiak N., T. Vasylevcka, O. Ivanytska]; for the Society. Ed. Boris Kravchenko. - K.: Basis, 2002. - 335s.
  7. Plakhotnyuk S. The problems of practical implementation in Ukraine of legislation on gender equality [electronic resource] / S. Plakhotnyuk // Electronic scientific editions of the conference: VIII MNPК "Humanism and Education". - 2006. - Access: <http://cjunf.vstu.vinnica.ua/humed/2006/txt/06psspgr.php>.

Gender equality as an integral part of the democratic development of Ukrainian society

O. Y. Kashaba, I. V. Shcherbina

Abstract. The article highlights the issue of gender parity. Gender equality is defined as a process of equitable treatment of women and men; one of the important aspects of the rule of law; indicator of the level of development of an open society; term of prosperity and democracy. Gender parity promotes new, modern ideology of equality and includes the following components: gender equality is considered as an integral part of all policies, programs and projects; achieving gender equality requires the recognition that should be taken into account the specific interests of women and men in the shaping of policies, implementation of programs and projects; gender equality means equal rights and opportunities should be provided regardless of gender; women's access to decision-making at all levels is a central issue in achieving gender equality; for achieving gender equality is important to ensure equal participation of men and women as equal actors in the economic, social and culture-processes; gender equality can be achieved through partnership between women and men on the basis of parity democracy.

Keywords: *gender, gender stereotypes, gender parity.*

Гендерное равенство как составляющая демократического развития украинского общества

О. Ю. Кашаба, И. В. Щербина

Аннотация. В статье освещается вопрос гендерной паритетности. Гендерное равенство это процесс справедливого отношения к женщинам и мужчинам; важный признак правового государства; показатель уровня развитости открытого общества; условие расцвета и развития демократии. Гендерная паритетность способствует формированию новой, современной идеологии равенства и содержит в себе такие компоненты: гендерное равенство рассматривается как интегральная часть всех политик, программ, проектов; гендерное равенство означает, что равные права и возможности должны быть обеспечены независимо от пола; центральным вопросом при достижения гендерного равенства должен быть свободный доступ женщин к принятию решений на всех уровнях; женщины и мужчины должны быть равноправными субъектами во всех сферах жизнедеятельности; гендерное равенство возможно в результате партнерства между мужчинами и женщинами на основе принципов паритетной демократии.

Ключевые слова: *гендер, гендерные стереотипы; гендерная паритетность.*